

הרב אריה כץ

מניעת היריון בהלכה

תגובה לרב שאול דוד בוצ'קו "מניעת היריון בהלכה: אמצעי המניעה השונים ודירוגם והרחבת היתר השימוש בקונדום" בגיליון זה

הקדמה

הרב שאול בוצ'קו, שידי רב לו הן בלימוד התורה הן בפסיקת ההלכה, ביקש לטעון, במאמרו "מניעת היריון בהלכה" (המתפרסם בגיליון זה), כי יש מקום להתיר שימוש בקונדום בעת הצורך, אף כשאין מדובר בחשש סכנה. לא נחה דעתו של הרב בוצ'קו עד שטען, בסיכום מאמרו, שכל העדיפות ההלכתית להשתמש באמצעי מניעה אחרים אינה אלא "משום כבודם של חבל גדול מהפוסקים האוסרים אותו [דהיינו את השימוש בקונדום]".

והנה, לפני שנסקור את טענותיו אחת לאחת, חשוב לפתוח בכלל גדול וחשוב: כאשר לפנינו דיון הלכתי לא־חדש והנושא נידון כבר בעבר, יש לבדוק תחילה את דיוניהם של הפוסקים בעבר, שהרי מן הסתם אותם מקורות הלכתיים הידועים לנו כבר היו ידועים לאותם פוסקים.

ואכן, הרב בוצ'קו עצמו, בתחילת מאמרו, מודה שמן הפוסקים שעסקו בכך בעבר היו שאסרו שימוש בקונדום בכל מצב, והיו פוסקים שהסכימו להתיר שימוש בקונדום במקום שיש חשש ממשי של סכנה - הא ותו לא. למרות גבולות הגזרה הברורים הללו - ומתוך ידיעה ששום עניין לא נתחדש בבית המדרש מאז דנו בסוגיה זו הפוסקים לפני כמאה שנה - העדיף הרב בוצ'קו לחלוק על כל אותם פוסקים וללכת בנתיב חדש.

לדוגמה נציין את בעל ה"אגרות משה", הרב משה פיינשטיין זצ"ל, שאף על פי שהיה ידוע ב"כוחא דהיתרא" שלו, ואף שבתשובתו הארוכה בעניין זה (שו"ת אגרות משה,

אבן העזר, חלק א, סימן סג) הוכיח כי לשיטתו יש מקום להתיר שימוש בקונדום במקום פיקוח נפש, למעשה לא הסכים לתת היתר מפורש בתשובתו; ויתרה מכך, בתשובות מאוחרות יותר (שם, אבן העזר, חלק ג, סימן כא; שם, חלק ד, סימן סז) אסר בפירוש שימוש בקונדום אפילו במקום פיקוח נפש - עקב חומרת העניין.

לענ"ד כאן נעוצה נקודת הכישלון העיקרית של המאמר: בניגוד לכל האחרונים שדנו בנושא זה בכובד ראש, מתוך הבנת חומרתו של העניין, מדבריו של המחבר נראה כאילו מדובר לדידו בעניין קל; והוא מנסה לתרץ את הדבר בטענות כגון הטענה שפעם היילודה הייתה חשובה עקב הקושי הגדול בריבוי טבעי ואילו היום כשהריבוי הטבעי הוא קל ופשוט, ותמותת התינוקות קטנה, כביכול התגמד האיסור על הוצאת זרע לבטלה.

יסודות ההיתר שבמאמר הרב בוצ'קו

לאחר הקדמה זו, ננסה לבחון היטב את טענותיו של הרב בוצ'קו. דומה שהיתרו מבוסס על שתי אפשרויות. האחת, בסוגיית "שלוש נשים משמשות במוך" יש להכריע כדעת הראשונים הסוברים שהמחלוקת היא האם אותן נשים חייבות להניח מוך בשעת תשמיש, אך אין בכך איסור; ונוסף לכך, יש להשוות שימוש בקונדום לשימוש במוך שכן בשניהם "גוף נהנה מן הגוף", בוודאי בסוגי הקונדום הדקים המצויים כיום. השנייה - על פי היתרו של הרמ"א, בעקבות ראשונים רבים, לבוא על אשתו שלא כדרכה באקראי, וכהסברו של ה"אגרות משה" שכאשר אי אפשר לקיים מצוות עונה ללא השחתת זרע, מותר גם להשחית זרע לצורך מצוות עונה שכן אין מדובר בהוצאת זרע לבטלה אלא בהוצאה לצורך.

כפי שנראה בהמשך הדברים, שתי גישות אלו הן בעייתיות ביותר, וניתן להסתמך עליהן לכל היותר במקום שבו יש סכנת נפשות בתשמיש ללא קונדום ואי אפשר להימנע מסכנה זו באופנים אחרים.

סוגיית "שלוש נשים משמשות במוך"

בסוגיה זו ישנן שלוש פרשנויות עיקריות בראשונים:

א. שיטת רש"י שלפיה לדעת ר' מאיר מותר לשמש במוך במקום חשש סכנה; ולדעת חכמים, שהלכה כמותם, אסור לשמש במוך אפילו במקום חשש סכנה (אלא שאולי במקום סכנה גמורה גם הם יודו להתיר).¹

1 ראו למשל שו"ת כתב סופר, אבן העזר, סימן כו.

מניעת היריון בהלכה

ב. שיטת רבנו תם שלפיה התנאים נחלקו בשאלה האם צריך לשמש במוך, אולם כל הדיון נסוב על הנחת מוך לאחר תשמיש ואילו מוך בשעת תשמיש אסור לכל הדעות, שכן מדובר בהשחתת זרע.

ג. שיטת הרשב"א והר"ן ועוד ראשונים שלפיה אין איסור על מוך בשעת תשמיש, ונחלקו חכמים ור' מאיר האם נשים המצויות בחשש סכנה חייבות לשמש במוך.

הרב בוצ'קו כתב, ובצדק, כי ה"ם של שלמה" (יבמות, פרק א, סימן ח) התיר לשמש במוך, אולם הוא מתעלם מכך שלדעת אחרונים אחרים (שו"ת ר' עקיבא איגר, סימן עא; שו"ת חתם סופר, יורה דעה, סימן רעב, ועוד) יש לאסור שלא לשמש במוך אפילו במקום סכנה, וכי למעשה הכריעו רוב הפוסקים האחרונים שאפשר להקל לשמש במוך רק במקום סכנה.²

אומנם הרב בוצ'קו טוען שיש ללכת בעניין זה אחרי דעת רוב הראשונים ולהתעלם מחבל האחרונים שהובאו בהערה לעיל, ולשם כך "גייס" גם את הרמב"ם וה"שולחן ערוך" שכלל לא הביאו להלכה את סוגיית תשמיש במוך. אלא שאם רצונו לדלג על דברי הפוסקים המקובלים בני הדורות האחרונים, ולבחון מחדש את ההלכה במקורה, שומה עליו לבדוק את מקורות ההלכה הראשונים ביותר. אם נעשה כן, נראה שבדברי חז"ל עצמם מוכח שמחלוקת חכמים ור' מאיר בעניין שלוש נשים משמשות במוך עוסקת בשאלה האם הן מותרות לשמש במוך - כשיטת רש"י - ולא האם הן צריכות לעשות כן.

ההוכחה לכך מצויה בדברי הגמרא (יבמות לד ע"ב) המביאה את מחלוקתם של חכמים ור' אליעזר האם מותר לשמש עם אישה מינקת באופן של "דש מבפנים וזורה מבחוץ". בגמרא מוכח שמחלוקת זו עוסקת בשאלת ההיתר (שכן חכמים האוסרים אומרים: "הללו אינו אלא כמעשה ער ואונן"); והנה, בתוספתא (צוקרמאנדל, נידה ב, ו) הובאה המחלוקת על תשמיש במוך יחד עם המחלוקת על "דש מבפנים וזורה מבחוץ", ומוכח שמדובר במחלוקת על היתר ואיסור ולא על חובה ורשות. אומנם נוסח התוספתא, כפי שהוא לפנינו, בוודאי משובש וכנראה חסר, אולם מכל מקום מוכח מלשון התוספתא שיש להשוות בין שתי המחלוקות.

2 ראו: שו"ת חמדת שלמה, אבן העזר, סימן מו; שו"ת צמח צדק, אבן העזר, סימן פט; שו"ת דברי מלכיאלי, חלק א, סימן ע; שו"ת דברי יששכר, סימן קלח; שו"ת שי למורא, סימן לד; שו"ת תורת חסד, אבן העזר, סימן מד; ערוך השולחן, אבן העזר, סימן כג, סעיף ו; שו"ת אור גדול, סימן לא; שו"ת יד אליהו, סימן ע; שו"ת מהרש"ם, חלק א, סימן נח; שו"ת מלמד להועיל, חלק ג, סימן יח; שו"ת אחיעזר, חלק א, סימן כג; בכורי יהודה, חלק ב, דף קכא; שו"ת פרחי כהונה, סימן יב; חזון איש, הלכות אישות, סימן לו; שו"ת דובב מישרים, חלק א, סימן כ; שו"ת חלקת יעקב; אבן העזר, סימנים נח-ס; שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימנים סג-סה; שו"ת ציץ אליעזר, חלק ט, סימן נא, שער ב, ועוד.

גם אם נקבל בשעת הדחק את דעת המיעוט המתירה לשמש במוך, בוודאי שאין כל מקום להשוות בין תשמיש במוך לבין תשמיש עם קונדום: בתשמיש במוך הזרע אומנם אינו נכנס לרחם האישה, אולם מכל מקום הוא נשפך בתוך גוף האישה; ואילו תשמיש עם קונדום הוא אולי תשמיש כדרך כל הארץ, אך הזרע נשפך בתוך הקונדום ואינו נמצא כלל בגוף האישה. מבחינה זו, תשמיש בקונדום דומה (גם אם לא זהה) לתשמיש באופן של "דש מבפנים וזורה מבחוץ" שנאסר במפורש על ידי הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה יח) וה"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן כג, סעיף א), וכפי שכתב בפירוש בשו"ת מהרש"ם (מפתחות לחלק ג, דף שיז ע"א):

בנידון דידן שהוא גרוע ממוך, דהתם שופך זרעו בתוך גוף הרחם [=הנרתיק] אלא שנופל על המוך, מה שאין כן בנידון דידן שמוציא זרעו לתוך כיס המכסה כל האיבר והכיס חוצץ מסביב ואינו נוגע בגוף הרחם כלל, הווי הוצאת זרע לבטלה ממש...

אומנם הרב בוצ'קו ביקש ללמוד מדברי ה"ם של שלמה" כי עיקר ההיתר של תשמיש במוך נובע מכך שיש הנאת תשמיש, אלא שמלבד שרוב הפוסקים חלקו על דברי ה"ם של שלמה" (כפי שראינו לעיל) הרי שהוא התייחס למוך בלבד ולא לקונדום, ואין להוציא מדבריו מה שלא כתב בפירוש. זאת ועוד: גם מבחינה מציאותית, כיום תשמיש עם קונדום נחשב כפחות נוח בצורה משמעותית מתשמיש ללא קונדום, וזוהי גם הסיבה לכך שאף בעולם הכללי הקונדום אינו נחשב לאמצעי המניעה המועדף.

היתר ביאה שלא כדרכה

נמשיך ונעסוק בהיתרו של הרמ"א (בעקבות ר"י בעל ה"תוספות") לבוא על אשתו באקראי שלא כדרכה. ראשית יש לציין שמרן ה"בית יוסף" עצמו (אבן העזר, סימן כה) יצא בצורה ברורה ומפורשת כנגד היתר זה, ולכן אין מקום לדון בו לבני עדות המזרח שקיבלו עליהם את פסיקתו של ה"בית יוסף". אולם גם לפי שיטת הרמ"א לא ברורים דבריו של הרב בוצ'קו, שהרי ר"י בעל ה"תוספות" (ושאר הראשונים ההולכים בעקבותיו) התנה את ההיתר בכך שאין מטרת אותה ביאה למנוע היריון, מכיוון שבגמרא הנ"ל ביכמות מוכח שאסור לבוא על אשתו באופן של השחתת זרע על מנת למנוע היריון, וכך גם כתב במפורש הרמב"ם.³

3 משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה ט. אומנם בדברי הרמב"ם עצמו ישנה גרסה שלפיה ייתכן שמותר להוציא זרע שלא כדרך כל הארץ במהלך חיי אישות, אך גם הרמב"ם עצמו בהמשך דבריו (שם, הלכה יח) כתב בפירוש שאסור להוציא זרע לבטלה כדי למנוע היריון. ראו גם מאמרי "דעת

מניעת היריון בהלכה

אומנם דברי הרב בוצ'קו מסתמכים על פרשנותו של ה"אגרות משה" לשיטת ר"י - שלפיה כאשר מדובר בצורך לקיים מצוות עונה והאפשרות היחידה לקיימה היא להשחית זרע, אין בכך איסור הוצאת זרע לבטלה - אולם המעיין ב"אגרות משה" יראה שהיתר זה מותנה בכך שלולא הוצאת הזרע אין שום אפשרות לקיים מצוות עונה באותו אופן (ולכן אסר "דש מבפנים וזורה מבחוץ" אפילו במקום פיקוח נפש). לענייננו מדובר בשני תנאים: אין דרך אחרת למנוע היריון (כגון שדרכים אחרות אסורות לאישה או מביאות לתופעות לוואי חמורות); ואין אפשרות לשמש מבלי למנוע היריון (כגון שההיריון מסכן את חיי האישה). אלו - ורק אלו - הם התנאים שלפיהם יש מקום לדון בשימוש בקונדום כאמצעי למניעת היריון. בכל מצב אחר ישנה אפשרות לקיים את מצוות עונה גם ללא שימוש בקונדום,⁴ וממילא התנאי הבסיסי להיתר אינו קיים.

סיכום

- א. ישנם סוגים שונים של אמצעי מניעה וברבים מהם (כגון גלולות והתקן) אין חשש של השחתת זרע, וכל הדין לגביהם נוגע לעצם מניעת ההיריון. לגבי אמצעי מניעה אחרים, שבהם ישנה חסימה מכנית של הזרע (כגון דיאפרגמה וקונדום), נסוב הדין ההלכתי על שאלת השחתת הזרע.
- ב. נחלקו הראשונים האם יש מקום להתיר לאישה לשמש במוך כדי לא להיכנס להיריון. למעשה, לדעת אחרונים מעטים אסור לשמש במוך בשום מצב; לדעת אחרונים מעטים יש מקום להתיר באופן כללי לשמש במוך; אולם לדעת רובם המכריע של האחרונים, ההיתר לשמש במוך מוגבל למקום של חשש פיקוח נפש.
- ג. שימוש בקונדום גרוע מאשר שימוש במוך, וגם לדעת הסוברים שיש מקום להתיר לשמש במוך כיוון שאין בדבר השחתת זרע, אין מקום להתיר לשמש בקונדום כדי להימנע מכניסה להיריון.
- ד. במקום שבו אי אפשר להסתמך על אמצעי מניעה אחרת והאפשרות היחידה היא פרישות לזמן ממושך או שימוש בקונדום (כגון כאשר הבעל הוא נשא של מחלה זיהומית ואמצעי מניעה אחרים אינם מגינים על האישה מחשש חשיפה לנגיף או כאשר האישה בהיריון זרע הבעל עלול לגרום להפלה ועליהם להימנע מחשיפה

הרמב"ם בביאה שלא כדרכה" אסיא צז-צח 141 (התשע"ה), שבו הוכחתי שבגרסה המסתברת יותר מופיע בפירוש האיסור על הוצאת זרע.

4 חוסר רצונה של האישה להיכנס להיריון ואי-הסכמתה למנוע היריון בדרך אחרת אינם נחשבים ל"אי-יכולת לקיים מצוות עונה", שכן היכולת קיימת ורק הרצון לא קיים.

לזרע למשך תקופה ממושכת) יש מקום - לאחר שאלת רב - לסמוך על הפוסקים המתירים לשמש עם קונדום במקום עיגון וחשש סכנה.

תשובת הרב בוצ'קו

אין לי כל כך מה להגיב משום שקריאה מדוקדקת של מאמרי תראה כי התייחסתי כמעט לכל הנקודות שהעלה הרב אריה כץ, ואין טעם לכפול את הדברים. עם זאת, אתייחס לכמה מהערותיו.

עמלתי ללמוד את הדין מן היסוד ולעיין בתשובותיהם של גדולי האחרונים ולא רק במשפטי הסיכום שלהם; כל מה שכתבתי שאוב מספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים וחס ושלום שאזלזל בדבריהם הקדושים. אכן, בדבריי הבאים אבקש להראות שגם לדברי הפוסקים האחרונים יש מקום להתיר את השימוש בקונדום, ולא כמו שניתן להתרשם מתגובת הרב כץ כאילו לפי כל האחרונים הדבר אסור ואילו אני התעלמתי מדבריהם.

א

כפי שכתב גם הרב כץ, לפי רוב הראשונים אין איסור לשמש במוך, ולדעתי זוהי גם דעתם של הרמב"ם וה"שולחן ערוך" (כפי שהוכחתי בפנים). איני סבור שפסיקה היא ספירת הדעות, אלא לימוד מעמיק של דברי הגמרא והפוסקים ולאחר מכן הכרעה בכוך ראש. ידוע שבשעת הדחק אפשר לסמוך על דעות המיעוט, וכל שכן כאשר לדעה זו יש סימוכין רבים. בעיניי, מניעת אפשרות זו היא נעילת דלתות בית המדרש, ועל כן אני מודה למערכת "צהר" שהסכימה לפרסם את מאמרי. איני אומר "קבלו דעתי", ואני מכבד את כל הפוסקים כולם בלא יוצא מן הכלל, ולכן כתבתי שאם יש אפשרות אחרת, המתאימה לאישה, על מנת למנוע היריון - אין להשתמש בקונדום.

ב

תגובתו של הרב כץ מבוססת בעיקרה על הטענה כי אי אפשר להסתמך על שיטות הראשונים וה"ים של שלמה" שהתירו תשמיש במוך לכל הנשים, משום שלדברי חבל האחרונים שהביא אין להתיר תשמיש במוך אלא במקום סכנה.

מניעת היריון בהלכה

תגובה זו מתעלמת מכך שלא התרתי במאמרי לסמוך בשופי על דברי הראשונים וה"ם של שלמה" ולא התרתי תשמיש בקונדום בכל הנשים, אלא הדגשתי שההיתר נאמר רק לגבי מקום צורך גדול למניעת היריון וכאשר שאר אמצעי המניעה אינם מתאימים. לעניות דעתי, באופן זה ניתן לסמוך על דעות רוב הראשונים הנזכרים ועל ה"ם של שלמה", וכן על ה"שולחן ערוך" והרמ"א שמסתימת דבריהם נראה שסברו גם כן להיתר כפי שהארכתי להראות במאמרי; וכן ניתן לצרף לכך את העובדה שצורך גדול ושעת הדחק נחשבים כספק סכנה שבהם מותר השימוש בקונדום גם לפי רבים מהאחרונים.

ג

הרב כץ הביא רשימה "מבהילה" של אחרונים המצדדים באיסור, אולם עיון בתשובותיהם של רבים מהם מגלה כי הם בגדר "תנא דמסייע" להיתר, לפי התנאים שהעלינו במאמר. אומנם בדברי רוב הפוסקים שהביא הרב כץ מבואר שההיתר נאמר רק במקום סכנה, אלא שדבריהם מתפרשים לפי מה שהסברתי במאמר - כי הדרישה למקום סכנה אין מטרתה להיתר את הוצאת הזרע לבטלה (שכן לשם מטרה זו היה צריך למנוע לגמרי את הקשר הזוגי ולא היה מקום להתיר במקום סכנה), אלא להתיר מניעת היריון לפי הדעה הרווחת בעבר שאין להתיר מניעת היריון אלא במקום סכנה. כפי שהסברתי במאמר, השינוי בילודה משנה את הגישה לעצם איסור מניעת היריון, וזאת שלא כפי שכתב הרב כץ כאילו לדעתי השינוי בילודה מגמד את איסור הוצאת זרע לבטלה (ומצד זרע לבטלה נקטו הרבה פוסקים שאין לאסור תשמיש במוך במקום מצוות עונה ודימו זאת לתשמיש עם קטנה ואיילונית שלא נאסר כלל).

בשו"ת צמח צדק (החדשות) נקט שמותר לשמש במוך במקום סכנה - ואפילו סכנה קלושה - וראיתו מכך שרבי מאיר התיר במינקת תשמיש במוך, בעוד החשש במינקת רחוק מאוד (שמא תלד, ושמא תזדקק לגמול את בנה מחלבה ולא יועיל לו חלב נשים אחרות וכו'), ואף על פי כן התיר זאת ר' מאיר, ומוכח שאין צורך בסכנה ממשית. אדרבה, אפילו בדעת רש"י נקט ה"צמח צדק" שבמקום שיש חשש עיבור מותר לשמש גם במקום חשש סכנה קלוש, ורק באותן שלוש נשים שסיכוי ההתעברות שלהם כמעט לא קיים סוברים חכמים (לפי רש"י) שיש לסמוך על סברת "מן השמים ירחמו" ולא להשתמש במוך. ה"צמח צדק" הביא גם הוא ראיה להיתר משיטת ר"י כי מותר לשמש באקראי שלא כדרכה, וכל שכן שיהיה מותר במוך, והוכיח מכך שאין זה נקרא כמשמש על עצים ואבנים.

גם בעל שו"ת דברי מלכיאל (חלק א, סימן ע) כתב שהעיקר הוא כדעת כרוב הראשונים שהתירו להניח מוך לפני תשמיש, אלא שנקט כי בלי כל צורך אין להתיר - גם לשיטתם - אלא במקום חשש סכנה כאותן שלוש נשים (והרי חשש זה הוא ספק סכנה קלוש מאוד). ה"דברי מלכיאל" כתב גם הוא כדברי ה"צמח צדק", כלומר שאף לפי רש"י מה שאסרו חכמים לשמש במוך הוא דווקא בשלוש נשים שסכנת עיבורן רחוקה מאוד, אך באישה רגילה שיש חשש סכנה אם תתעבר ודאי מותר לה לשמש במוך. הוא הוסיף וביאר שתשמיש במוך אינו דומה למשמש על עצים ואבנים אלא למשמש עם קטנה שאינה ראויה לילד שמותר משום מצוות עונה.

בעל שו"ת שי למורא (סימן לד) גם כן צידד להקל בתשמיש במוך, על פי שיטת ה"ים של שלמה", ואסר רק תשמיש בגומי שהוא לדעתו חמור יותר ממוך. הוא אינו קובע זאת להלכה באופן מוחלט, ובסופו של דבר משאיר את ההכרעה לבעל שידע שיש מחמירים ויש מתירים ויעשה כרצונו.

בעל "תורת חסד" (מלובלין, אבן העזר, סימן מד) הפליא באריכות עצומה כנגד ר' עקיבא איגר וה"חתם סופר" שאסרו לגמרי תשמיש במוך אף במקום סכנה, והוכיח שלדברי כל הראשונים יש להתיר זאת - על כל פנים בחשש סכנה - וכי לפי כמה מגדולי הראשונים מותר תשמיש במוך לכל הנשים אפילו בלי סכנה כלל. ה"תורת חסד" לא הכריע בעניין זה משום שלגבי הנידון אצלו לא הייתה נפקא מינה בכך (משום שהיה מדובר בחשש סכנה אם תתעבר); אך הוסיף בסוף דבריו (אות מא) שיש להעדיף תשמיש במוך על שימוש באמצעי מניעה דוגמת כוס של עיקרין (אמצעי שמקביל במידה מסוימת לגלולות של ימינו) היות שיש לחוש לנזק בריאותי של האישה אם תשתמש באמצעי זה.

גם רד"צ הופמן (שו"ת מלמד להועיל, חלק ג, סימן יח) כתב שיש לסמוך על שיטת ה"ים של שלמה" בשעת הדחק להתיר תשמיש במוך.

גם דברי ה"אחיעזר" (שו"ת, חלק א, סימן כג) אינם חד־משמעיים בעניין סיוג ההיתר למקום סכנה דווקא. אפילו בדעת רש"י פירש ה"אחיעזר" כדעת האחרונים הנ"ל שדווקא באותן שלוש נשים שאפשרות עיבורן רחוקה אסרו חכמים תשמיש אך לא בשאר נשים, והביא עוד את דברי הרדב"ז שפירש בדעת רש"י כי אפילו לאותן שלוש נשים מותר לשמש במוך גם לחכמים. ה"אחיעזר" סיים וכתב:

ועל כן לדינא יש לסמוך על שיטת הראשונים דמותרות לשמש במוך גם לרבנן ועל דעת היש"ש שהקיל מפורש בזה ועל דברי הרדב"ז, וגם י"ל דהר"ת מודה בזה, וכן מצאתי אח"כ שכמה מחברים הקילו בזה.

מניעת היריון בהלכה

אומנם עיקר דבריו שם באו להקל במקום חשש סכנה, אך הוא נסמך גם על הפוסקים הסבורים שתשמיש במוך מותר אף כשאין כל סכנה.

ה"חזון איש" (אבן העזר, סימן לז) העתיק אף הוא את שיטת רש"ל ושיבחה אותה, ורק לדינא נקט כי יש לחוש לשיטות האוסרות שלא במקום סכנה. הוא הסביר שאפילו ר' עקיבא איגר לא אסר אלא במקום צער אך לא במקום סכנה גמורה.

"ערוך השולחן" (אבן העזר, סימן כג, סעיף ו) ציין אף הוא את דעות המתירים:

ובשיטה מקובצת שם כתוב בשם הרא"ש ורמב"ן וריטב"א וכן ברשב"א ביבמות וכתובות שם וכן המרדכי ריש יבמות בשם ר"ת וריב"ן כתבו שאין איסור ליתן מוך קודם תשמיש וגם ליתן לאחר תשמיש כתב הרא"ש שם שאין איסור וגם ר"י בתוס' כתובות דחה ראייתו ולכן כשיש סכנה שתתעבר יכולים לסמוך ולהתיר בין לפני תשמיש ובין אח"כ ולהדיא משמע כן בריש נדה.

גם בדבריו אנו מוצאים הסתמכות על שיטות הראשונים שהתירו תשמיש במוך לכל הנשים, אך הקל למעשה רק במקום סכנה משום שלא רצה להתיר מניעת היריון וילודה; ובעניין זה כבר מילתנו אמורה.

ד

הרב כץ הביא ראייה לדבריו מהתוספתא המשווה לכאורה בין "דש מבפנים וזורה מבחוץ" לבין תשמיש במוך, וממילא משתמע ממנה שגם בתשמיש במוך יש איסור. ה"דברי מלכיא"ל" (חלק א, סימן ע) התייחס לתוספתא זו אך הוכיח ממנה את ההפך - כלומר ש"דש מבפנים וזורה מבחוץ" אינו שווה למשמשת במוך. לדעתו, מן העובדה שדווקא לגבי משמשת במוך הוצרכו חכמים לסברה של "שומר פתאים ה'", וכן מן העובדה שלא אמרו לגבי תשמיש במוך ש"הרי זה כמעשה ער ואונן" (כמו שאמרו לגבי "דש מבפנים וזורה מבחוץ"), מוכח שדינם שונה זה מזה. נעתיק את לשונו:

לפי מה שכתבנו אתי שפיר, דדש בפנים וזורה בחוץ הוא איסור חמור ואף בסכנה גמורה סבירא להו לחכמים שאסור דלא ישמשו ולא תתעבר. ולזה השיבו חכמים לרבי אליעזר שהוא מעשה ער ואונן. אבל במשמשת במוך דהוי דרך תשמיש והיכא דאי אפשר באופן אחר שרי משום מצות עונה כמו בקטנה ואיילונית שפיר הוצרכו חכמים לטעם דשומר פתאים שאין כאן חשש סכנה כלל ולזה אסור ליתן מוך. אבל במקום דאיכא חשש סכנה ידועה כמו בנידון דידן שפיר מודו דשרי משום מצות עונה וכן"ל.

ה

בעניין ההיתר מצד שיטת ר"י שהתיר ביאה שלא כדרכה באקראי - וטעמו על פי ה"אגרות משה" הוא שלצורך קיום מצוות עונה אין זה נחשב השחתת זרע - כתב הרב כץ:

אולם המעיין ב"אגרות משה" יראה שהיתר זה מותנה בכך שלולא הוצאת הזרע אין שום אפשרות לקיים מצוות עונה באותו אופן (ולכן אסר "דש מבפנים וזורה מבחוץ" אפילו במקום פיקוח נפש).

גם כאן, עיון בדברי ה"אגרות משה" מגלה פנים אחרות:

משום שמעשה הזרייה בחוץ לא שייך למעשה העונה דרך הדישה בפנים הוא צורך העונה ונמצא מעשה אחר להשחית זרעו כדי שלא תתעבר שזה הוי לבטלה לגמרי שלא לצורך שאסור ומצד סכנה אין שייך להתיר דהא יכול שלא לבעול כלל... אבל בעצם חדוש רבי אליעזר לא פליגי וגם רבנן סברי דליכא איסור אם אינו לבטלה ממש דהוא למצות עונה ושמחת אשתו.

הרי מפורש בדברי ה"אגרות משה" טעם אחר למה אסרו חכמים "דש מבפנים וזורה מבחוץ" ולא התירו כמו שהתירו ביאה שלא כדרכה, וטעם זה אינו שייך בקונדום. גם עצם דברי הרב כץ, כאילו היתרו של ר"י נאמר רק כשאין שום אפשרות אחרת לקיים מצוות עונה, נסתר מתוכו שהלוא יכול לקיים כדרכה!

דבריו של הרב כץ על כך שגם ר"י בעל ה"תוספות" לא התיר ביאה שלא כדרכה אלא כשאין כוונה למנוע היריון, מקורם בשאלת ר"י אם ביאה שלא כדרכה מותרת למה נענשו ער ואונן ובתירוצו שדווקא באקראי מותר אך ער ואונן עשו זאת בקביעות כדי שתמר לא תתעבר ויכחיש יופייה. גם לטענה זו התייחסנו בהרחבה במאמר והבאנו את דברי ה"אגרות משה" (וכן כתבו מפורשות גם ה"צמח צדק" וה"דברי מלכיאל" הנ"ל) כי ברור שבמקום שהעיבור יהיה סכנה לאישה לא בא ר"י לחייב את העיבור. על כל פנים מדברי ר"י מבואר היסוד שאין זו השחתת זרע כשאדם בא לקיים מצוות עונה.

ו

לא נותרה אלא הטענה שתשמיש עם קונדום חמור מתשמיש במוך. טענה זו אכן כתובה בספריהם של כמה אחרונים, כפי שצינינו במאמר, אך כנגד טענה זו העלינו סברות שונות ונסמכנו גם על דברי הג"ר חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל, קברניטם של ישראל, שלא ראה כל הבדל בין קונדום לבין מוך וכן על דבריהם של עוד כמה אחרונים. לזאת יש

מניעת היריון בהלכה

להוסיף את דברי ה"שי למורא" בתשובתו הנ"ל שהוכיח שכל האיסור של הוצאת ז"ל הוא מדרבנן, ובמקום הדחק ניתן לסמוך גם על פוסק יחיד שנטה על פי זה להקל כשיטת ה"ים של שלמה" (עיין שם).

ז

אוסף נקודה אחרונה חשובה. הרב כץ כתב שרק אשכנזים יכולים לסמוך על היתרו של הרמ"א; אולם אני אין כן עמדי. איננו שני עמים, ובשעת הדחק כל עדה יכולה לסמוך על השיטה של העדה האחרת. לדעתי, גם המחבר כתב את דינו דווקא לגבי שעה שאינה שעת הדוחק, ובשעת הדוחק יודה לרמ"א, ואין להרחיב את המחלוקת בין הדעות אלא לצמצמה.

ח

לסיכום, ההיתר להשתמש בקונדום מבוסס על העובדה שלפי רוב הראשונים - וכן לפי הרמב"ם וה"שולחן ערוך" - אין איסור לשמש במוך; על העובדה שגם מי שחושב שיש איסור הוצאת זרע לבטלה במוך, הדבר הותר משום מצוות עונה; ועל שיטת הרמ"א שמתיר ביאה שלא כדרכה (שממנה יש ללמוד בקל וחומר לקונדום), והיתרו נאמר כשאין צורך אלא סתם לתאוה ודומה כי במקום צורך גם המחבר יודה לדבריו. גם הרב כץ מודה שבשעת סכנה מותר השימוש בקונדום, וכפי שכתבנו והוכחנו גם שלום בית נחשב סכנה ועל פי זה אין מחלוקת בינינו.

את כל דבריי כתבתי כדי להציל זוגות מבעיות של שלום בית. ברוך ה' תורתנו תורת חיים ואפשר לקיים התורה והמצוות ולחיות ביחד באהבה ובאושר.